

PARİS BARIŞ KONFERANSI VE SADRI MAKSUDİ’NİN TÜRKİYE’Yİ SAVUNMA MÜCADELESİNE BİR ÖRNEK*

Musa Gürbüz

Osmanlı Devleti’nin Kasım 1914’de Almanya lehine I. Dünya Savaşı’na girmesi devletin yıkılmasını hazırlayan doğurgan bir öge olmuştur. Nitekim savaşın sürdüğü yıllarda Osmanlı Devleti’ni bölüşmek amacıyla birçok gizli antlaşma imzalanmıştır: 4 Mart - 10 Nisan 1915 İstanbul Antlaşması; 26 Nisan 1915 Londra Sözleşmesi; 1916 Sykes-Picot Antlaşmasını esas alan 26 Nisan ve 30 Mayıs 1916 antlaşmaları ve 10-21 Nisan 1917 St Jean Maurienne Antlaşması.

Bu gizli antlaşmaların sık sık yapılmış olmasının ana nedenleri arasında İngiltere’nin diğer devletleri kendi yanında savaşa sürükleme arzusunu ve bu isteğe olumlu cevap veren devletlerin daha önce yapılmış olan antlaşmanın toprak ile ilgili maddelerinde kendi lehlerine yeni toprak düzenlemeleri istemelerini saymak mümkündür¹.

Bulgaristan’ın savaştan çekilmesi (30 Eylül 1918), zaten istekli olan Osmanlı Devleti’ni ateşkes istemeye cesaretlendirmiştir. Bu istek 19 Ekim 1918 de İzzet Paşa tarafından Meclis-i Mebusan’da dile getirilmiştir². Ancak bu ateşkes Antlaşmasının 8 Ocak 1918 tarihinde A.B.D. Cumhurbaşkanı Wilson tarafından ilan edilen 14 maddelik prensiplerle uygunluk arz etmesi gerekmektedir³. 30 Ekim 1918’de İngiliz zırhlısı Agamemnon’da imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması, Türk delegasyonu Başkanı Rauf Bey övgüyle bahsetmesine karşın, Türk isteklerini fazlaca dikkate almayan bir belge niteliğindedir.

Bu antlaşma ile Arap bölgeleri tamamen kaybedilmiş, İran ve Kafkasya’dan çekililmiş, boğazlar işgal edilmiş ve ordu silahsızlandırılmış olacaktı. Özellikle 7. ve 24. maddeler

* Bu makale *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*’nde (1996, c. 5, sy. 17) yayınlanmıştır. “Barış Konferansına Çağrı” belgesinin bir suretini yazıya ekleyerek, burada tekrar yayınlanmasına izin veren Musa Gürbüz’e teşekkür ederiz.

¹ G. Pedroncini, *les négociations secrètes pendant la grande guerre*, Paris, Flammarion 1969, s. 17-20.

² S. Tansel, *Mondros’tan Mudanya’ya I*, İstanbul 1991, s. 8-10.

³ M. Kemal’in General Harbord’a verdiği muhtıra da aynı duyguyu paylaştığı anlaşılmaktadır. A. Akşin, *Atatürk’ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, Ankara, TTK Yay., 1991, s. 24.

İtilaf Devletlerine istedikleri yerleri işgal etme hakkını vermekteydi. Bu ateşkes fiili olarak Osmanlı Devleti'nin bir anlamda yıkılışını ifade etmekteydi⁴.

I. Dünya Savaşı'nın problemlerini tasfiye etmek ve toprak taleplerini çözümlenmek üzere 32 devletin katılımı ile Paris Barış Konferansı ilk toplantısını 18 Ocak 1919'da yaptı. 30 Mayıs 1919'da Sadrazam Damat Ferit Paşa, devletin menfaatlerini korumak amacıyla bir Osmanlı delegasyonunun Yüksek Konsey tarafından dinlenilmesini talep etti. Bu istek uygun bulunduğu için Damat Ferit Paşa başkanlığındaki Osmanlı delegasyonu Paris'e davet edilmiştir. Ancak, aşırı isteklerde bulunduğu gerekçesiyle 28 Haziran 1919'da geri yollanmışlardır⁵. Osmanlı Devleti'nin birçok bölgede paylaşıldığı ve delegelerinin konferanstan geri gönderildiği bir ortamda ülke çıkarlarının korunması için iki ana grupta çaba gösterildiğini söylemek mümkündür. Birincisi, Mustafa Kemal önderliğinde Anadolu'da oluşmakta Kuva-i Milliye'nin çabaları; ve ikincisi, Osmanlı sınırları dışında kalan Türk ve Müslümanların Türkiye'yi bu badireden en az zararla çıkarmak yönündeki çalışma ve çabalarıdır.

Bu çalışmamızda, ikinci gruba giren çabaların incelenmesine katkıda bulunabilmek için önemli bir şahsiyetin, 1925 yılında Atatürk'ün teveccühüyle Türkiye'ye gelerek önemli görevlerde bulunacak olan Sadri Maksudi'nin (Arsal) 10 Ocak 1920 tarihinde Paris Barış Konferansına sunduğu bir "başvuruyu" tercüme ederek yayınlamakla iktifa ediyoruz. Ancak belgenin sağlıklı olarak değerlendirilebilmesi bakımından, Sadri Maksudi'nin 1920'ye kadar olan politik mücadelesinin ana hatlarıyla çizilmesi gerekmektedir.

İlk eğitimini köyünde (Kazan-Taşsu) imam olan babasından alan Sadri (1879-1957) 1906 yılında Paris Hukuk Fakültesini bitirerek siyasi çalışmalarda bulunmak üzere Kazan'a döner. Rus Çarlığı'nın ilk millet meclisi olan Duma'ya seçilir (1907). Böylece kendisini politik arenada bulan Sadri Maksudi bölgedeki Türk halkının sesi ve milli kurumlarının savunucusu durumuna geçer⁶. Ancak önemli aktiviteleri 1917 sonrasına rastlayacaktır⁷. Rus Çarlığı'nın devrilmesinden sonra kurulan Muvakkat Krenesky hükümeti tarafından Türkistan'a gönderilen 4 validen biri olan Sadri Maksudi, Moskova'da yapılan I. "Rusya Müslümanları Kurultayı"na katılmamasına rağmen Merkez Şurası üyeliğine seçilir. Bu kurultayın belki de en önemli kararı Rusya'da ülkesi olmayan bütün kavimler için bir "Milli Medeni Muhtariyet" sağlanması ilkesinin kabul edilmesidir⁸.

Bu kararı dikkate alan Sadri Maksudi Kazan'da yapılacak olan II. Milli Kurultaya⁹ daha önceden hazırlanmış olduğu "İç Rusya ve Sibirya Türk-Tatarları" için bir "Milli Medeni

⁴ Anlaşma maddelerinin muğlaklığı ve genel yorum için bkz. G. Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili Belgeler*, Ankara, TTK Yay, 1986, s. 27-35.

⁵ S. Tansel, *age*, s. 259-60.

⁶ Türkçeye hizmetleri ve Türk okullarının kapatılmaması için yaptığı çalışmalar için bkz; A. Caferoğlu, "Sadri Maksudi Arsal'm aziz hatrasına", *Türk Kültürü*, Mart 1965, sy. 5, s. 309-312.

⁷ A. Ayda, *Ölümünün 20. Yılında Sadri Maksudi Arsal*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1977, s. 7-8.

⁸ A. Battal-Taymas, *Kazanlı Türk Meşhurlarından İki Maksudiler*, İstanbul, 1959, s. 31.

⁹ A. B. Taymas'a göre Rusya Müslümanları kurultayı olarak hazırlanmış, ancak Azerbaycan'daki olaylar nedeniyle katılım az olduğundan Sibirya Türk Tatarları Kongresi halini almıştır. Bkz. *age*, s. 32-33.

Muhtariyet" tasarısıyla katılmıştır¹⁰. 22 Temmuz 1917'de toplanan bu kurultayda; muhtariyet idaresi ilan edilmiş ve seçimlere hazırlanmakla görevli Muhtar Heyeti'ne tabi üç bakanlıklı Muvakkat hükümet kurulmuş ve Sadri Maksudi başkan seçilmiştir¹¹. 20 Kasım 1917'de Ufa şehrinde açılan Muhtar Meclisi ciddi münakaşalardan sonra Türk-Tatar ibaresini kabul etmiş ve Millet Meclisi ve Milli İdare başkanlığına Sadri Bey getirilmiştir (23 Kasım). Böylece birçoklarına göre İdil-Ural Devleti'nin ilk Cumhurbaşkanı olmuştur¹².

Çok kısa ömürlü olan (4 ay) bu devlet 25 Nisan 1919 tarihinde Sovyet idarecileri tarafından sadece "diniye nezareti" kalmak suretiyle feshedilmiştir. Bu tarihten sonra, Sadri Maksudi önce Moskova'ya, oradan da Finlandiya yoluyla Paris'e geçmiştir. Kendisi burada iken, Rusya'da kalan üyeler Urallar ve Sibirya'da çok az bir sayıyla da olsa bir meclis toplarlar ve Paris Sulh Konferansına Fuat Tuktar, Ayaz İshaki ve Paris'te buluşacakları Sadri Bey'i (başkan) delege olarak tayin ederler.

Bu delegasyon -ister birlikte isterse Sadri Maksudi yalnız- Paris Barış Konferansına Türklerin haklarını korumak için 10 Ocak 1920'de bir çağrıda bulunmuştur. Çalışmamıza konu olan belge bu çağrıdır. Böylece çeşitli vesilelerle kaleme alınan yazılarda iddia edildiği gibi¹³ bu delege grubunun ve Sadri Maksudi'nin Paris'te herhangi bir faaliyetinin olmadığı fikri çürütülmüş olmaktadır. Bu delegasyonun zamanında Paris'e ulaşamadığı ve dolayısıyla Sadri Maksudi ile buluşmadığı anlaşılmaktadır. Hatta Fransa Dış İşleri Bakanlığı arşivinde yaptığımız çalışmalarda da Sadri Maksudi dışındaki delegeler hakkında bilgiye rastlamadığımızı belirtmeliyiz. Ancak; elimizdeki belgeden de açıkça anlaşıldığı gibi, diğer iki delegenin Paris'e geç ulaşması ve diğer politik nedenlerden dolayı bu delegasyonun fazla bir etkinliğinden söz edemesek bile, Sadri Maksudi'nin en azından Barış Konferansı'nı etkileme çabaları içinde olduğunu söyleyebiliriz.

Bu belgeyle ilgili olarak ikinci bir noktaya dikkat çekmek gerekmektedir. Y. Raevuori, İstanbul'un işgaliyle ilgili Sadri Maksudi tarafından verilmiş bir muhtıradan bahsetmektedir¹⁴. A. Selçuk Özçelik'in iddiası da bu yöndedir¹⁵. O, biri Türklerin haklarını korumak, diğeri İstanbul'un işgalini kınamak amacıyla verilmiş iki muhtıradan bahseder. Ancak Fransa Dışişleri Bakanlığı arşivinde sadece bir belge bulabildik. Ayrıca; -belki de daha önemlisi- söz konusu olan iki belgenin muhtevasının elimizdeki belgenin kapsamıyla

¹⁰ A. B. Taymas, *age*, s. 31-32'de bu projenin Avusturyalı politikacı-yazarların (Otto Bauer, P. Springer) milliyet ile ilgili eserlerinden mülhem olduğu ve hatta onlardan örnekler alınarak hazırlandığı belirtilmektedir.

¹¹ Y. Raevuori, *Sadri Maksudi ve Türk-Fin Münasebetleri*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., 1965, s. 27-28.

¹² A. Ayda, *age*, s. 7-8; Y. Raevuori, *age*, s. 27. Ancak, A. B. Taymas, *age*, sh. 34-37'de devlet başkanlığı ifadesini kabul etmez ve İdil-Ural Devleti fikrinin Ayaz İshaki'ye ait olduğunu belirtir. Daha doğru gözükene bu ifadeye göre Sadri Maksudi muhtariyet taraftarıdır.

¹³ A. B. Taymas, *age*, s. 39-41. Y. Raevuori, *age*, s. 32'de İstanbul'un işgaliyle ilgili verilmiş bir muhtıradan bahsetmektedir.

¹⁴ Y. Raevuori, *age*, s. 32.

¹⁵ Prof. Dr. A. S. Özçelik, "Sadri Maksudi Arsal", *Türk Kültürü*, Mart 1967, sy. 53, s. 307.

çakışması dikkat çekicidir. Bu da; söz konusu iki çağrının ana belge olması ihtimalini düşündürmektedir.

Sonuç olarak; belgenin tercümesini vermeden önce kapsamıyla ilgili birkaç önemli noktanın altını çizmek gerekmektedir.

I. Elimizdeki belgenin muhtıradan (Memorandum) ziyade bir çağrı, başvuru (appel) olduğu dikkat çekmektedir. Bu bakımdan belgeye çok fazla bir diplomatik önem atfetmek yanlış olabilir. Diplomatik bir dil çalışmasının konuya açıklık getireceği muhakkaktır.

II. Sadri Maksudi bu çağrıyı Sibiryaya ve Avrupa Rusyası Müslümanlarının Milli Meclisi'nin ve bu meclisin Barış Konferansı nezdinde görevlendirdiği heyetin başkanı olarak yapmaktadır. Bu tamamen tarihi bilgilerimizle uygunluk arz etmektedir.

III. Rusya Türk-Tatarları kendilerini Müslüman kimliği ile tanımlamaktadırlar ve bu üst kimlikle "on milyon Müslüman adına" Barış Konferansı'ndan istekte bulunmaktadırlar. Hukuk eğitimi çağdaş millet kavramının doğup geliştiği bir ülke olan Fransa'da (Paris) tamamlayan Sadri Maksudi'nin bu modern terminolojiden haberdar olduğu veya en azından olması gerektiği kabul edilirse, bu nokta çok ayrı bir önem kazanmaktadır. Daha sonra yayınlanan millet ve milliyet hakkındaki görüşleri bu düşüncemizi doğrulamaktadır. Ancak bunun sosyo-politik sebepleri ve Rusya Müslümanlarının millet-ümme kavramlarının niçin ve hangi şartlarda kullanıldığı ayrı bir etüt gerektirecek kadar önemli olduğundan sadece işaret etmekle yetineceğiz.

IV. Rusya Müslümanlarının Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesiyle ciddi bir ikilem ile karşı karşıya kaldıkları anlaşılmaktadır: İyi bir vatandaş olma veya halifeye bağlılığın gereklerini yerine getirme. Sonuçta; iyi vatandaşlar olma fikrinin baskın çıktığı ve dolayısıyla Müslümanların Rus askeri olarak savaşa girdikleri ifade edilmektedir. Ancak, bu tenakuz halifeye karşı değil, Almanlara karşı savaşıldığı ve Sultan'ın değil Alman taraftarı devlet adamlarının Osmanlı Devleti'ni savaşa sürükleme suçunu işlediği fikriyle açıklanmakta veya hafifletilmektedir.

V. Bölge halkının halifeyi Müslümanların dini lideri olarak gördüğü ve bağlılıkları çok sık tekrar edilmektedir.

VI. Türklerin ve Sultan'ın Türk bölgelerinden ve İstanbul'dan çıkarılması fikri terk edilmelidir. Aksi takdirde Müslümanlar İtilaf Devletlerine karşı davranışlarını yeniden gözden geçireceklerdir.

VII. Müslümanların Rusya'ya ve dolayısıyla İtilaf Devletlerine savaş boyunca gösterdikleri sadakat ve olumlu davranışlar, bu güçlere Türklere ve Türkiye'ye karşı daha anlayışlı ve toleranslı davranmalarını dikte eder. Bu insanların savaş sonrasında batılı güçlerden iki tür beklentileri vardır. Birincisi, şahsi hürriyetlerin artırılması, milli kimliklerinin tanınması ve milli kurumlarının güvence altına alınmasıdır. Bu ilk beklentilerinde hayal kırıklığına uğradıkları ve hiç olmazsa Türkiye ile ilgili olan bu ikinci beklentilerinde düş kırıklığı yaşamak istememektedirler.

EK

BARIŞ KONFERANSINA ÇAĞRI*

Sibirya ve Avrupa Rusyası¹⁶ (Volga-Kama ve Sibirya bölgeleri: Kazan, Astrahan, Orenburg, Ufa, Perm, Çelyabinsk, Omsk, Irkutsk) Müslümanlarının Milli Meclisi'nin ve heyetlerinin başkanı olarak bu çağrışı Barış Konferansı'na ve Yüksek Konsey'e sunmakla mezunum.

Bu çağrıda, temsil ettiğim Müslümanların Türkiye ile barış konusundaki düşüncelerini size sunmak onur ve görevi bana aittir.

Burada size yazdığım (İstanbul, Türkiye ve Sultan'ın geleceği ile alakalı) şeyler yalnız Rusya ve Sibirya Müslümanlarının duygu ve düşüncelerinin doğru tercümesi ve anlatımı değil, bizim delegasyonumuzu ısrarla görevlendiren bu Müslümanların duygu ve düşüncelerini de barış konferansına ulaştırmaktır.

Sibirya ve Rusya Müslümanlarının isteklerini size açıklamadan önce, savaş döneminde Müslümanların ümitlerini, davranışlarını ve halet-i ruhiyelerini gözler önüne sermek mecburiyetindeyim.

Rusya Müslümanları bürokrasi tarafından sıkça uğradıkları kıyımaya rağmen, her zaman meşruiyetleriyle ve Rusya devletine bağlılıklarıyla tanınmışlardır. Son Avrupa savaşları süresince Müslüman askerler Rus ordusunun en iyi askerleri olmuşlardır, [2] 1914 yılında Almanya Rusya'ya savaş açtığı zaman, savaş Ortodokslarda olduğu gibi Müslümanlarda da çok kabul gördü. Seferberlik Müslüman bölgelerinde sadece sükûnet ve belli bir düzende değil, hatta coşku içinde yapıldı. Öyle ki: Duma'nın Müslüman fraksiyonu ve bu fraksiyon ile birlikte Müslümanların milli meclislerinin yerini tutan "Yardımcı Büro" Müslümanlarını savaşa hazırlamak için nüfuzlarını kullanma ihtiyacı hissetmediler. Ancak Türkiye'nin kötü çobanı¹⁷, Almanların etkisiyle yersiz olarak ülkesini savaşa sokunca, Rusya'nın Müslüman halkı derin bir psikolojik kriz geçirdi. Niçin? Çünkü Papa'nın Katolikler için olduğu gibi, Türkiye Sultanı da Müslümanlar tarafından en yüksek dini lider olarak kabul edilmiştir. Müslümanlar Almanlara karşı savaşmak isterler, fakat Sultan-Halife'ye karşı da mı? Tanrı önünde ne cevap verecekler? Bu gerçek Müslümanlar nezdinde bir bilinç meselesidir. Bir Avrupalı, kendini dini fikirlerden arındırması gerçek bir Avrupalı için dini duygularla vatandaşlık görevlerini karıştırmak ve bu iki duygudan birini seçmede tereddüde düşmek anlaşılabilir bir durum görülebilir. Fakat Müslümanların halet-i ruhiyelerini dikkate almak gereklidir. Dini duygular ve sonuçta halifeye bağlılık bütün İslam ülkelerindeki Müslümanlar nezdinde çok kuvvetlidir.

Duma'nın Müslüman bölümü din adamları vasıtasıyla, Müslüman toplumda oluşmakta olan savaş karşıtı düşünceye karşı çıkmak için elinden gelen her şeyi yaptı.

Nüfuzlu kimseler ve din adamları bu Müslüman halka ne dediler? [3] İnananları Halife'nin tebasına karşı savaşmaya nasıl ikna ettiler? Sadece gerçeği söyleyerek... Onlar "Türkiye, Sultan ve Türk halkına rağmen Almanların etkisindeki politikacılar tarafından savaşa sürüklendi" dediler.

* Fransız Dış İşleri Bakanlığı Arşivi (Quai d'Orsay), Levant 1918-1929 Türkiye, vol. 561. Aynı arşivde bu belgenin İngilizce nüshası da temin edilmiş, ancak yazarın Fransızca hâkimiyeti dikkate alınarak Fransızca nüshası tercüme edilmiştir.

¹⁶ Hatırat ve araştırma eserlerinde "Sibirya ve İç Rusya" deyiminin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. (ç.n.).

¹⁷ Tercümede metne bağlı kalınmıştır. Burada kastedilen şahıs elbette Osmanlı Sultanıdır. (ç.n.).

Sultan savaş istemiyordu. Ülkemiz Rusya İngiltere ve Fransa'nın yanında savaşıyor[du]. (İtalya henüz savaşta değildi). Bu iki devlet [Fransa ve İngiltere] Avrupa'nın en demokratik ve en liberal ülkeleridir. Hiçbir devlet Fransa, İngiltere ve Rusya'nın birleşik güçlerine direnemez. Müttefiklerin¹⁸ zaferi matematiksel olarak kesindir. Zira müttefiklerin zaferi liberalizmin, demokrasinin ve büyük küçük tüm halkların var olma hakkının zaferidir. Başarılı savaştan sonra, liberal müttefiklerimizin etkisiyle Rusya'da büyük reformlar gerçekleşecektir: Rusya da hür bir ülkeye dönecektir. Biz Müslümanlar yalnız hür vatandaşlar durumuna gelmeyeceğiz, dahası dilimize okullarımıza ve milli kurumlarımıza saygının bize garanti edilmesini elde edeceğiz. Rus ordusuna 800.000 iyi asker vermiş olan bir halkın bu hürriyetlerini reddetme cesaretine artık sahip olamayacaklar.

Türkiye ve halifeye gelince; her ikisi de Almanya'nın zaferi durumunda bile daha çok kaybedeceklerdir. Almanya asla Türkiye ve Sultan'ın iyiliğini istememektedir. O şu anda Türkiye'yi kendisi için kullanmaktadır, fakat muzaffer Almanya Türkiye ve Sultam sadece ekonomik olarak değil politik ve yönetim olarak da denetim altına alacaktır. [4]

Müttefiklere gelince; onlar, bir istila savaşı sürdürmüyorlar, hürriyet için, adalet için ve bütün halkların hakları için savaşıyorlar. Müttefikler, İngiltere, Rusya, Fransa aynı zamanda dünyanın en güçlü İslam ülkeleridir. İngiltere 100.000.000 fazla, Rusya 30.000.000 ve Fransa 12.000.000 Müslüman vatandaşa sahiptir. Türkiye'nin galibi olsalar da, bu ülkelerin hükümetleri milyonlarca Müslüman vatandaşlarının dini duygularını dikkate alacaklar ve bütün İslam ülkelerindeki savaşa yararlı ve fedakârane katılışlarını¹⁹ unutmayacaklardır. Savaş sırasında onların Müslüman vatandaşlarının davranışı onlara halifenin şahsiyet ve onuruna saygıyı ve zaferden sonra Türkiye için çok ihtiyatlı davranmayı dikte eder. O halde, müttefiklerin zaferi sadece Rusya Müslümanları için değil Türkiye'nin kendisi için de arzu edilir.

Burada özetle sunduğum basın ve toplantılarda açıklanıp geliştirilmiş İslami düşünceler çok ciddi bir etkiye sahip oldu: Savaş karşıtı fısıltılar kesildi. Biz, Müslüman halkı ve askerleri sadece ihtilale [rus] kadar değil, ihtilal sırasında da sükûnet ve disiplin içinde tutabildik. O esnada, Müslüman Konseyi'nin bir sözü 800.000 askerinin cepheyi terk etmesine yetecekti, onlar; ihtilalden sonra Bolşevizm'in yıkıcı etkisiyle ne yazık ki Rus ordusunun içine işlemiş olan karışıklıkta bu işi ceza görmeden yapabilirlerdi. [5] Ortodoks askerler arasında firarlar vardı ancak, Müslüman askerler sonuna kadar müttefiklerin davalarına sadık kaldılar. Bolşeviklerin zorla terhislerinden sonra bir tek Müslüman asker gönüllü olarak onları bir yıl sonra yeniden zorla ve terörle silahaltına alıncaya kadar Kızıl Ordu'ya girmedi. Nüfusumuz sayesinde (Sibiryaya ve Avrupa Rusyası Müslümanların Milli Konseylerinin nüfuzundan bahsediyorum) disiplini sağlayabildik, Müslümanlar sonuna kadar müttefiklere sadık kaldılar.

İşte savaş süresince Rusya Müslümanlarının davranışı böyle oldu. Şimdi savaş sonrası için onların ümitleri ne idi? Rusya Müslümanları Müttefiklerin galibiyetinden ülkelerini muzaffer görmenin verdiği yurtseverce duyguların tatmini dışında iki çeşit moral ödül bekliyorlardı: Rusya içinde daha çok milli hürriyet, Sultan'a saygı ve Türkiye'ye adil bir muamele ve daha bağışlayıcı bir davranış. Onlar [Rusya Müslümanları] savaş alanlarında müttefiklerin davasını savunmak için öldürülmüş yüzbinlerce çocukları pahasına bu ödülleri hak ettiklerine inanıyorlardı.

Rusya Müslümanları, en azından şimdilik, umutlarının birinci kısmında hayal kırıklığına uğradılar. Şu anda daha çok hürriyet yerine insanlığın asla maruz kalmadığı en iğrenç baskıyla

¹⁸ Les Alliés (müttefikler) kelimesi Fransızcada İtilâf Devletleri için kullanılmaktadır. (ç.n.).

¹⁹ Batılı hükümetlerin lehine. (ç.n.).

karşı karşıyalar. İkinci umuda gelince (Türkiye ve Sultan için adil muamele); bütün ülkelerin Müslümanları için can sıkıcı bir mesele ile karşı karşıyayız. Sultanın bütün Müslümanlarca kutsal şehir olarak kabul edilmiş olan İstanbul'dan kovulmasından bahsediyoruz, [6] Rusya'nın her yerinde bütün Müslümanların evlerinde kutsal ayetlerle çerçevenilmiş İstanbul'un litografik görünüşünü bulacaksınız.

Müslümanlar, Türkiye'deki Türk olmayan halkların hak ve hürriyetlerinin garanti edilmesini, savaş harcamalarından Türklere düşen kısmının onlara ödettirilmesini anlayacaklardır, ancak, inanan Müslümanlar dini şeflerinin "bin camili" başkentlerinden kovulması gereğini asla anlayamayacaklardır. Bu ölçüyle Rusya Müslümanları dünyasında doğacak olaylar çok büyük ve Müttefiklerin saygınlıkları ve halk arasında tutunmaları bakımından felaket olacaktır.

Ne denli ihtiyatla ve yumuşak bir tarzda yapılırsa yapılsın, Türklerin ve Sultan'ın İstanbul'dan kovulması Rusya İslam dünyasında olduğu gibi Asya ve Avrupa'da genel olarak büyük bir acıya neden olacaktır.

Bu, Rusya Müslümanları için gerçek bir yas olacaktır. Müslümanlar asla böylesi bir aşağılanmaya maruz kalmamalıydılar. Bu küçük düşürülme bütün inananların kalbinde bilinmez yaralar açacaktır ve bütün Müslüman memleketlerinde taşkınlıkları tahrik edecektir. Savaş boyunca müttefiklerle birlikte olan bizler, niçin dini düşüncelerimizde cezalandırılıyor diyeceklerdir. Savaş süresince Müslüman halkı müttefiklerin yanına sürükleyen dini önderler dindaşlarına halifenin İstanbul'dan çıkarılması gereğini açıklayamayacaklardır. Zaten hiçbir Müslüman halifenin başkentinden kovulması tedbirini ne meşrulaştıracak ne de açıklamaya çalışacaktır. Böyle birisi bulunsa bile [7] kimse onu dinlemeyecektir. Bu olaydan itibaren (eğer gerçekleşirse) İslam dünyası artık müttefikler taraftan eski şeflerine güvenmeyeceklerdir. Fakat İslam dünyası "Entente" zıddı (Müttefik devletler aleyhine) fikirlere sahip yeni şefleri dinlemek duygusuna kapılabilirler.²⁰

Bu durumda, İslam ülkelerinde her türlü tahrike ve özellikle de müttefiklere karşı Bolşevik propaganda için oldukça uygun bir zemin yaratılmış olacaktır. Çok iyi biliyorum ki, müttefikler çok küçük bir çaba ile şu anda kendilerine karşı doğabilecek herhangi bir hareketi yenebilirler. Fakat yine de gelecek açısından İtalya, Fransa, İngiltere ve diğer müttefik ülkeler Bolşevik karışıklığının yanında, müttefik güçlerin itibarı noktasında ciddi bir tehlike olmadığını kabul etsek bile, isteyerek bir de Müslüman kabarması yaratmakla hangi menfaate sahip olacaktır? Bu müttefikler açısından problemleri bir avantaj elde etmek için çok şeyi tehlikeye atmak değil midir? Bir yandan Müslüman dünyasının memnuniyetsizliğinin muhtemel hareketlenmeleri, diğer yandan bir dünyanın dini liderlerinin kovulması trajedisine katılmakta acelesi olan, er veya geç İstanbul'u elde edebileceği ümidini taşıyan Balkanların bazı emperyalist halklarının aşırı saldırgan istekleri!

Biliyorum ki Sayın delegeler, sesimin duyulma şansı azdır. Yine de söz alıyorum, çünkü benim için Sibirya ve Avrupa Rusyası on milyon Müslümanın temsilcisi olarak, bu temsil ettiklerimin rica ve düşüncelerini halife için kritik olan şu dönemde konferansın bilgisine sunmak vicdani görevimdir. [8]

Sibirya ve Avrupa Rusyası Müslümanlarının açık ve samimi düşüncelerini Konferans önünde samimiyetle açıklamak için nazik ve can sıkıcı bir meselede söz alarak, sadece Halife ve Müslümanların iyiliği için değil, fakat aynı zamanda Müttefiklerin davalarında olduğu kadar

²⁰ Belgede sonradan düzeltme yapılmış ancak soru işaretinin kaldırılmasının unutulduğu görülmektedir. (ç.n.).

medeniyete de hizmet ettiğimin bilincindeyim. Dini ödevler, medeniyetin ve dünyanın sükûneti endişesiyle, bugün Müslüman davranışına, “sessizlik içinde acı çekmeye” aykırı davranıyorum. Fakat Müslümanların sessizliği konusunda yanılmamak gereklidir. [Öyle] sessizlikler vardır ki haykırır.

O halde, Türk bölgeleri ve İstanbul'dan Sultan ve Türklerin kovulması fikrini tereddütsüz reddeden, Sibiryaya ve Avrupa Rusyası on milyon Müslüman adına ricada bulunarak Konferansa sunduğum çağırımı bitiriyorum. Zira bu yalnızca Müslümanların gözünde sert ve adaletsiz değil, fakat aynı zamanda, evrenin sosyal sükûneti ve düzeni, dünya politikası bakımından tehlikeli, faydasız, sonuçları tahmin edilemeyecek ve kestirilemeyecek büyüklükte bir karar olacaktır.

10 Ocak 1920, Paris.

[İmza] Sadry Maksoudof

Sibiryaya ve Avrupa Rusyası Müslümanları Milli Meclis Başkanı

APPEL A LA CONFÉRENCE DE LA PAIX

Je prends la liberté d'adresser cet appel au Conseil Suprême et à la Conférence de la Paix comme président de la Délégation et du Conseil National des Musulmans de la Russie d'Europe et de Sibérie (de la Région de Volga-Kama et de la Sibérie : Kazan, Astrakan, Orenbourg, Oufa, Perm, Tchelabinsk, Omsk, Irkoutsk).

J'ai l'honneur et le devoir de vous exposer dans cet appel l'opinion des Musulmans que je représente en ce qui concerne la paix avec la Turquie.

Ce que je vous écris ici, (en ce qui concerne le sort du Sultan, de la Turquie et de Constantinople) est non seulement l'expression et la traduction ~~FINALE~~ de l'opinion et des sentiments des Musulmans de la Russie d'Europe et Sibérie, mais encore ces Musulmans ont expressément chargé notre délégation de faire parvenir cette opinion et ce sentiment à la connaissance de la Conférence de la Paix.

Mais avant de vous exprimer les vœux des Musulmans de la Russie d'Europe et de Sibérie, je suis obligé de vous exposer l'état d'esprit, l'attitude et les espérances des Musulmans pendant la guerre.

Les Musulmans de Russie se sont de tous temps distingués par leur loyalisme et leur fidélité à l'Etat russe et cela malgré les persécutions dont ils étaient souvent l'objet de la part de la bureaucratie. Pendant la dernière guerre européenne, les soldats musulmans ont été les meilleurs soldats de l'armée russe. Lorsqu'en 1914 l'Allemagne a

déclaré la guerre à la Russie, la guerre fut très populaire chez les Musulmans ainsi que chez les Orthodoxes. La mobilisation s'est faite dans les régions musulmanes non seulement avec ordre et avec calme, mais même avec entrain. De sorte que la fraction musulmane de la Douma et le bureau auxiliaire qui ensemble tenaient lieu de Conseil National des Musulmans, n'ont pas eu besoin d'user de leur influence pour préparer les Musulmans à la guerre. Mais lorsque les mauvais bergers de la Turquie, influencés par l'Allemagne ont entraîné malencontreusement ce pays dans la guerre, la masse musulmane de Russie a traversé une crise psychologique profonde. Pourquoi ? - Parce que le Sultan de Turquie est considéré par les Musulmans comme leur chef religieux suprême au même titre que le Pape l'est pour les Catholiques. Les Musulmans voulaient bien se battre contre l'Allemand mais contre le Sultan, le Khalife ? - Que répondrait-on devant Allah ? C'était un cas de conscience chez le vrai croyant. A un Européen, surtout à un Européen détaché des idées religieuses, cela peut paraître incompréhensible de confondre le sentiment religieux avec le devoir de citoyen et d'hésiter à choisir entre les deux. Mais il faut tenir compte de l'état d'esprit des Musulmans. Le sentiment religieux et comme conséquence l'attachement au Khalife sont très forts chez les Musulmans dans tous les pays islamiques.

La fraction musulmane de la Douma par l'intermédiaire des chefs religieux a fait tout son possible pour remonter le courant d'opinion qui se dessinait chez la masse musulmane contre la guerre.

Qu'ont-ils dit, les hommes influents et les mullahs

137

3

à la masse musulmane ? Comment ont-ils persuadé les croyants de se battre contre les sujets du Khalife ? - en disant tout simplement la vérité. Ils ont dit : " La Turquie a été entraînée dans la guerre malgré le Sultan et malgré le peuple turc par les politiciens influencés par l'Allemagne.

" Le Sultan ne voulait pas la guerre. Notre pays, la Russie, se bat à côté de la France et de l'Angleterre, (l'Italie n'était pas encore alors en guerre); ces deux pays sont les pays les plus démocratiques, les plus libéraux de l'Europe. Aucun pays ne peut résister aux forces^{unies} de la France, de l'Angleterre et de la Russie, la victoire des Alliés est mathématiquement sûre. Or, la victoire des Alliés c'est le triomphe du libéralisme, du démocratisme et du droit à l'existence pour tous les peuples petits et grands. Après la guerre victorieuse sous l'influence de nos alliés libéraux, il se fera en Russie de grandes réformes : la Russie deviendra aussi un pays libre. Nous, les Musulmans, nous deviendrons non seulement des citoyens libres, mais encore nous obtiendrons qu'on nous garantisse le respect de nos institutions nationales, de nos écoles, de notre langue; on n'aura plus le courage de refuser ces libertés à un peuple qui a fourni à l'armée russe plus de 800.000 (huit cent mille) bons soldats.

" Quant à la Turquie et au Khalife, elle et lui perdraient beaucoup plus au cas du triomphe de l'Allemagne. L'Allemagne ne veut pas du tout le bien du Sultan et de la Turquie; elle se sert de la Turquie pour elle-même en ce moment-ci, mais, triomphante, l'Allemagne asservirait la Turquie et le Sultan non seulement économiquement mais

aussi politiquement et administrativement.

" Quant aux Alliés, ils ne mènent pas une guerre de conquête; ils se battent pour la liberté, pour la justice et pour le droit pour tous les peuples. Les pays alliés, l'Angleterre, la Russie, la France, sont en même temps les plus grandes puissances musulmanes du monde. L'Angleterre a plus de 100 millions de sujets musulmans, la Russie - 30.000.000 et la France - 12.000.000. Même victorieux de la Turquie, les gouvernements de ces pays tiendront toujours compte des sentiments religieux de leurs millions de sujets musulmans et n'oublieront pas la participation loyale et efficace des Musulmans de tous les pays islamiques à la guerre. La conduite de leurs sujets musulmans pendant la guerre leur dictera après la victoire beaucoup de ménagements pour la Turquie et le respect pour la personne et la dignité du Khalife. Donc le triomphe des Alliés est désirable non seulement pour les Musulmans de Russie, mais pour la Turquie elle-même."

Ces idées que j'expose ici sommairement, développées, expliquées dans les réunions et dans la presse musulmane ont eu une influence considérable : Le murmure contre la guerre a cessé. Nous avons pu maintenir la masse et les soldats musulmans dans le calme et la discipline, non seulement jusqu'à la Révolution, mais aussi pendant la Révolution. Il aurait suffi en ce moment d'un mot du Conseil national musulman pour que plus de 800.000 soldats quittent le front. Ils pouvaient le faire impunément, étant donnée la désorganisation qui s'est infiltrée, hélas ! dans l'armée russe après la Révolution sous l'action dissolvante

139

5

du bolchevisme. Parmi les soldats orthodoxes il y a eu des désertions, mais les soldats musulmans sont restés jusqu'au bout fidèles à la Cause des Alliés. Après la démobilisation forcée par les Bolcheviks pas un soldat musulman n'est entré volontairement dans l'armée rouge, jusqu'à ce que l'on les mobilise à nouveau un an après par la force et la terreur. Grâce à notre influence (je parle de celle du Conseil National des Musulmans de Russie d'Europe et de Sibérie) nous avons maintenu la discipline; les Musulmans sont restés fidèles aux Alliés, jusqu'au bout.

Voilà quelle fut l'attitude des Musulmans de Russie pendant la guerre. Maintenant quelles étaient leurs espérances pour après la guerre ? Les Musulmans de Russie attendaient de la victoire des Alliés, en dehors de la satisfaction du sentiment patriotique de voir son pays triompher, deux sortes de récompenses morales : plus de liberté nationale à l'intérieur de la Russie, une attitude indulgente et un traitement juste pour la Turquie et le respect du Sultan - ils croyaient avoir mérité ces récompenses au prix des centaines de mille de leurs enfants tués sur le champ de bataille pour défendre la cause des Alliés.

Les Musulmans de Russie ont été, du moins pour le moment, déçus dans la première partie de leurs espérances. Au lieu de liberté, ils subissent en ce moment la plus abjecte oppression que l'humanité ait jamais connue. Quant à la seconde espérance (traitement juste pour la Turquie et le Sultan) nous sommes devant une question angoissante pour les Musulmans de tous les pays : on parle de chasser le Sultan de Constantinople de la ville qui est considérée comme une des villes saintes par tous les Musulmans. Vous

trouverez partout en Russie dans toutes les maisons musulmanes la vue lithographique de Constantinople encadrée de versets sacrés.

Les Musulmans comprendront que l'on fasse payer aux Turcs leur part dans les frais de la guerre et que l'on assure des libertés et des droits aux peuples non turcs de la Turquie. Mais les Musulmans croyants ne comprendraient jamais la nécessité de chasser leur chef religieux de sa capitale "La ville aux mille mosquées". L'effet produit dans le monde musulman de Russie par cette mesure serait immense et désastreux pour le prestige et la popularité des Alliés.

Quelque ménagement, quelque adoucissement de forme que l'on apporte à l'expulsion du Sultan et des Turcs de Constantinople, elle provoquera une consternation générale dans le monde islamique de Russie aussi bien en Europe qu'en Asie.

Ce serait pour les Musulmans de Russie un véritable deuil. Jamais les Musulmans n'auraient subi pareille humiliation. Cette humiliation serait une blessure ineffaçable dans le cœur de tous les Croyants et provoquerait une effervescence dans tous les pays musulmans. Pourquoi nous punit-on dans notre sentiment religieux, diraient-ils, nous qui étions avec les Alliés pendant la guerre ? Les Chefs Musulmans qui ont entraîné pendant la guerre la masse musulmane du côté des Alliés ne pourraient plus expliquer à leurs corréligionnaires la nécessité de l'expulsion du Khalife. D'ailleurs aucun Musulman n'essaierait même pas d'expliquer ni de justifier une mesure telle que l'expulsion du Khalife de sa capitale. Même s'il s'en trouvait un,

141

7

personne ne l'écouterait. A partir de cet événement (s'il se produisait) le monde musulman n'aurait plus confiance dans les anciens chefs partisans des Alliés, mais ^{il} pourraient-ils être tentés d'en écouter de nouveaux d'une orientation contraire à l'Entente ?

Quelle situation favorable créerait-on ainsi dans les pays musulmans à toutes sortes d'agitations et à la propagande bolcheviste plus particulièrement contre les puissances alliées. Je sais très bien que les Alliés peuvent triompher en ce moment de n'importe quel mouvement qui pourrait se produire contre eux et avec le minimum d'effort. Mais, quand même, au point de vue de l'avenir, quel intérêt auraient l'Angleterre, la France et l'Italie et les autres pays alliés de créer dans le monde, de gaieté de cœur, à côté de l'agitation bolcheviste, encore une effervescence musulmane, en admettant même que c'est sans péril sérieux pour le prestige de puissances alliées ? N'est-ce pas risquer tout de même beaucoup pour un résultat d'un avantage problématique pour les Alliés ? D'un côté tout un mouvement possible de mécontentement du monde musulman et de l'autre la satisfaction des convoitises agressives de certains peuples impérialistes des Balkans qui ont la hâte d'assister à la tragédie ^{de} d'expulsion du chef religieux de tout un monde dans l'espoir que tôt ou tard, ce sont eux qui pourront s'emparer de Constantinople.

Je sais, Messieurs les Délégués, que ma voix a peu de chance d'être entendue. Si je prends néanmoins la parole c'est que pour moi c'est un devoir de conscience comme représentant officiel de 10 millions de Musulmans de la Russie d'Europe et de Sibérie de faire parvenir à la connaissance de la Conférence dans un moment critique pour le Khalife l'opinion et la prière de ceux que je représente.

142

8

En prenant la parole dans une question si angoissante et si délicate pour exprimer sincèrement devant la Conférence l'opinion franche et sincère des Musulmans de Russie d'Europe et de Sibérie, j'ai la conscience d'agir non seulement pour le bien des Musulmans et du Khalife, mais de servir en même temps et autant la cause des Alliés et celle de la civilisation. Par devoir religieux et par souci de la tranquillité du monde et de la civilisation, je déroge aujourd'hui à l'habitude musulmane de souffrir en silence. Mais il ne faut pas vous méprendre sur le silence des Musulmans : il y a des silences qui orient.

Je termine donc l'appel que j'adresse à la Conférence en la priant - au nom des 10 millions de Musulmans de la Russie d'Europe et de Sibérie - de rejeter sans hésitation l'idée même d'expulser le Sultan et les Turcs de Constantinople et des provinces turques, car cela serait non seulement une ~~solstium~~ ~~solstium~~, un acte dur et injuste au point de vue musulman, mais aussi un acte dangereux, inopportun, gros de conséquences imprévues et imprévoyables au point de vue de la politique mondiale, de l'ordre et de la tranquillité sociale de l'univers.

Sadry Maksoudoff

Président du Conseil National des
Musulmans de la Russie d'Europe et de Sibérie

10 Janvier 1920

PARIS